

Галицький консерватизм – сегмент української ментальності

Найдавнішими, з точки зору традицій, політичної активності й інституційного оформлення у Галицькому краї були ідеї консерватизму.

Консервативне світосприйняття у другій половині XIX ст. було невід’ємною складовою української суспільно-політичної думки в Галичині. Протягом тривалого часу консерватори зі середовища вищої ієрархії Греко-католицької церкви (ГКЦ) і русофілів утримували політичний і культурний провід національного розвитку.

У 1890-х роках у результаті українсько-австрійсько-польського компромісу – „ нової ери ” – на політичну сцену вийшло ще одне консервативне угруповання – християнсько-суспільний рух на чолі з Олександром Барвінським.

Ці три середовища – два світських і ГКЦ – залишалися носіями української консервативної думки Галичини і на початку XX ст.

Кожне з них мало власне теоретичне підґрунтя, світоглядні засади і погляди на різні аспекти політичного, соціально-економічного, культурного життя суспільства. Були й спільні риси.

Давність традицій цих середовищ, *більшою мірою церковного й русофільського*, а меншою – християнсько-суспільного, відобразилася у наявності в них широкої мережі інституцій і періодичних видань, що зосереджувалися найчастіше у Львові.

За якими критеріями і джерелами можемо стверджувати консервативність?

Це – теоретичні праці русофільських авторів, насамперед Осипа Мончаловського, де розглядалися світоглядні засади цього руху.

Нарисом консервативної програми ГКЦ можна вважати пастирські послання митрополита Андрея Шептицького. [Проте, слід пам’ятати, що церковне середовище не було однорідним у підході до вирішення проблем, що постали перед ним внаслідок модернізаційних процесів в українському суспільстві Галичини].

Це – періодичні видання і окремі публікації представників консервативних середовищ.

Ці джерела дають змогу виділити такі теоретичні принципи, що характеризують українські консервативні середовища:

- шанування політичної та культурної традиції;
- визнання необхідності соціальної стратифікації суспільства, фактично – збереження соціального статус-кво;
- повага до авторитетів, зокрема діячів старшого покоління;
- визнання важливої суспільно-політичної ролі Церкви і прагнення її зберегти і посилити;

ворожість до модерних ідеологій з огляду на притаманні їм ідеї суттєвих соціальних і суспільних перетворень;

зваженість і поступовість у ставленні до змін, що проявилось у практиках зазначених середовищ – у політичній, соціально-економічній чи культурній сферах, оцінках радикальних дій інших середовищ, підході до національного питання в Галичині.

Ці риси були притаманні русофілам, християнським суспільникам і ГКЦ.

Необхідно наголосити, що ці засади цілком вписуються в межі „класичного” переліку засадничих принципів консервативного мислення, які наводять дослідники цієї ідеї, зокрема Рассел Керк [Керк Р. Основи і принципи консерватизму. *Консерватизм: Антологія*. 2-ге вид. / Упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ, 2008. С. 76–88]. Очевидно, що в ідеях і практиках кожного з названих середовищ одні характерні риси могли проявлятися яскравіше, а інші менш виразно. Це можна пояснити неоднорідністю їх теоретичних засад, оскільки навіть визначені прояви консервативної свідомості, попри спільний корінь, могли мати різко відмінні, навіть конфліктуючі й взаємозаперечні прояви.

Українські консервативні середовища Галичини мали різну історію та світоглядно-культурні орієнтири (найкращим прикладом є протиставлення орієнтації Схід/Захід – йдеться, відповідно, про погляди русофілів і християнських суспільників).

Слід також враховувати серйозність кризового становища консерваторів Галичини початку ХХ ст., які були вимушені боротися проти наростаючої сили інших ідеологій. Пошуки відповідей на нові виклики нерідко давали діаметрально відмінні результати.

Отож, картина українського консерватизму в Галичині початку ХХ ст. виглядала не як одне ціле, а як мозаїка ідей, підходів і цінностей.

Консерватизм русофілів відзначали майже завжди, а подекуди він виступав центральним об'єктом дослідження. Утім, недостатньо дослідженою залишається історія русофільського руху в період його кризи і поступового занепаду на початку ХХ ст., насамперед розколу русофілів і доля старшої генерації – так званих старокурсників.

Стосовно консерватизму ГКЦ, то про взаємодію митрополита Андрея Шептицького з галицькими політичними колами писали Василь Расевич, Олег Єгрешій, Назар Кісь. Постать митрополита Сильвестра Сембратовича є центральною у студіях Ірини Антоняк. Ці студії дають важливий і багатий матеріал для вивчення церковної історії; втім, гостро бракує досліджень, які б розглядали Церкву як консервативну інституцію з відповідними світоглядними засадами, що на початку ХХ ст. постала перед складними викликами модерності. Прикладом такого дослідження може слугувати хіба праця Ліліани Гентош, у якій авторка аналізує зіткнення консерватизму й модернізму в масштабах усієї Католицької церкви [Гентош Л. Ватикан і виклики модерності: східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт у Галичині (1914–1923). Львів, 2006. С. 29–96]. Не ставало центральним об'єктом дослідження і питання про те, як консерватори бачили роль і місце Церкви в політичних процесах. Як наслідок, немає порівняльного аналізу ставлення до цього питання різних консервативних середовищ із виділенням спільних і відмінних ознак, поясненням їх суті, причин і наслідків.

У результаті аналізу моделей поведінки очільників церковної структури – митрополита Андрея Шептицького, єпископів Константина Чеховича і Григорія

Хомишина – вдалося виокремити три способи реагування на новочасні виклики: активна протидія шляхом втручання в політичні процеси єпископом Хомишином, пасивність владики Чеховича і поміркований шлях митрополита Шептицького.

Попри відмінності, усі означені моделі поведінки представників вищої церковної ієрархії є зразками консервативної поведінки в кризовий час.

Складною в досліджуваний час була ситуація парафіяльного духовенства. Часто воно було єдиним представником українських освічених верств на місцях. І це робило парохів стійкішим ніж світські консерватори до утримання впливу на суспільство. Утім, надмірне захоплення священників українською політикою, розмивало межу між християнським консерватизмом і націоналізмом.